

UKRAJINA

„Barbarský chalífát na Blízkém východě je absolutní zlo,“ dramaticky varoval diváky Dmitrij Kiseljov, „a plíží se k Rusku.“ Když nepodpoříme naše spojence v Damašku, bude to, jako bychom „pozvali teroristy k nám domů“. Ještě nedávno Kiseljov, šéf vládní stanice *Rossija segodnja*, napadal vládu v Kyjevě. O Ukrajině teď mlčí a volá do boje proti nepřátelům Bašára Asada.

I letos – v roce 2015 – Valné shromáždění OSN potvrdilo, že na Krym se zapomíná a východní Ukrajina v myslích politiků nekonkuruje ruským expedičním silám v Sýrii a migrantům v EU. Dokonce i Česká republika v New Yorku bušila do válečných tamtamů proti teroristům z Islámského státu, ale nezmínila válku, která zuří hned za humny. Rusko už předtím v Radě bezpečnosti vetovalo návrh na vytvoření tribunálu, který by vyšetřil, kdo a čím sestřelil let MH17, ale jen Petro Porošenko na to poukázal. Mohlo by se zdát, že na ukrajinskou krizi můžeme zapomenout.

Přesný opak je pravdou. Na Ukrajině dál zuří válka a nejde v ní jen o jeden evropský stát. V sázce je jednota Západu a smysluplnost EU/NATO. Nedivil bych se, kdyby leckdo považoval můj tón za alarmistický. Je ale třeba pochopit, že válka na Ukrajině je válkou postmoderní a její hlavní charakteristikou je to, že Rusko její existenci popírá. Putin řekl v OSN, že na Ukrajině se stal „ozbrojený puč organizovaný zvenčí“. Je překvapivé, kolik lidí tomuhle nesmyslu věří. Ve skutečnosti všichni ukrajinští

prezidenti od roku 1991 – Kravčuk, Kučma, Juščenko, a dokonce i přítel Kremlu Janukovyč – oficiálně prohlásili, že podepsání asociační dohody s EU je cílem jejich zahraniční politiky. K násilí v Kyjevě došlo, když se Janukovyč po rozhovorech s Putinem nečekaně rozhodl plánovanou dohodu s EU nepodepsat. Není pravda, že by se EU nebo Spojené státy snažily v roce 2013 prosadit do sféry ruského vlivu: v Bruselu a ve Washingtonu naopak spokojeně dřímali, když vlády v Kyjevě skoro čtvrt století klepaly na dveře Evropy.

V této putinovské válce-neválce se soupeří hlavně pomocí dezinformací (Moskva: letadlo MH17 sestřelila ukrajinská stíhačka), přepisováním dějin (Putin: „Ukrajina jako stát neexistuje“) a diplomatickým vydíráním (Moskva: dejte nám Ukrajinu a zrušte sankce, my vám za odměnu nebudeme dělat problémy v Sýrii nebo s Íránem).

Teprve až v poslední instanci se válčí zbraněmi. A o tom Moskva prokazatelně lže. Ještě v březnu 2014, když Rusko prohlásilo Krym za součást svého suverénního území, Kreml popřel, že by v tom ruská armáda hrála roli. Přesně o rok později se Putin před kamerou pochlubil, že vojenskou okupaci Krymu sám generálům a zpravodajským šéfům nařídil. Jen měsíc nato, v dubnu 2015, řekl Putin o Donbasu a Luhansku: „Mohu jednoznačně prohlásit, že na Ukrajině nejsou žádná ruská vojska.“ A kdo tam tedy bojuje? I na to má Putin odpověď. Jsou to prý „lidé, kteří ještě včera pracovali v uhelných dolech nebo jezdili traktorem“. Jak horníci a kolchozníci dokáží operovat s raketometem TOS-1 s termobarickými hlavicemi nebo raketovým systémem Buk, Putin nevysvětluje.

Nebylo by divu, kdyby člověk přestal na Ukrajinu myslet. Ostatně už její geografická poloha na kraji Evropy může vytvořit zdání, že ať se tam děje cokoli, není to důležité. To by byla

chyba. Sir Halford Mackinder, odborník na vztahy mezi geografii a politickou mocí, začátkem 20. století předpověděl, že dominantní moc ve 20. století získá ten, kdo si podřídí část eurasijského území, které zhruba koresponduje s dnešní Ukrajinou. Mackinderovy práce pečlivě studovali v Berlíně vlivní lidé, např. Karl Haushofer. Hitlerův *Mein Kampf* mluví o Ukrajině jako o území, kde Německo vybuduje farmy a vyřeší tak nesoběstačnost v zásobování, která přispěla k porážce jeho země v minulé válce.

Kromě Hitlera významu Ukrajiny v mocenské politice rozuměli bolševici. Brutální kolektivizace, kterou tam v několika vlnách v meziválečném období prosadili, přispěla k hladomoru nevídaných rozměrů. Timothy Snyder odhaduje, že jen začátkem třicátých let komunisté umučili na Ukrajině 3,5 milionů lidí k smrti hladem; jiní uvádějí čísla dvojnásobná a větší. Z hlediska Kremlu nebyla žádná cena příliš vysoká. Věděli, co dnes chápe i Putin: s Ukrajinou ve svém silovém poli je Rusko velmocí. Bez Ukrajiny je to průměrná země, která není doma ani v Evropě, ani v Asii.

Právě z toho důvodu Putin Ukrajinu dobrovolně nepustí. *Anšlus* Krymu se mu povedl a svou úlohu vítězného vojevůdce si vychutnal. Když se ale pokusil o podobný zábor na východě, narazil na odpor. Tohle nečekal, protože sám uvěřil své propagandě, že Ukrajinci nejsou národ a Ukrajina je „umělý stát“.

Proto se teď intervencí v Sýrii Putin snaží odvést pozornost od hrozícího kolapsu svých nadějí na vytvoření „ruských Sudet“ v Donbasu a Luhansku jako předpolí, z něhož postupně rozloží a pak si podmaní zbytek Ukrajiny.

V Kremlu si přirozeně mnou ruce nad tím, že se Evropané v mnohých věcech nemohou dohodnout. Krize s uprchlíky je pro ně jako mana nebeská, protože poprvé od konce studené války oddělila střední Evropu od Západu. Jak to jen jde, Moskva k problémům Bruselu přispívá, například financováním evropských

rasistů a extremistů, jako je Marine Le Penová. Za odměnu Le Penová poslala na Krym svého pobočníka, který potvrdil, že referendum na Krymu o připojení k Rusku bylo zcela legitimní, protože se prý voliči považují za Rusy. Důraz na územní suverenitu, což je normálně hlavní zaklínadlo nepřátel EU, se tentokrát vytratil. (Český čtenář si možná vybaví lorda Runcimana, který v létě 1938 navrhl odtržení Sudet, protože zjistil, že tamní obyvatelstvo je *echt* německé a touží se připojit k třetí říši.)

Přesto bych na Putinovo vítězství na Ukrajině zatím nevsázel. Jeho problém je v tom, že záležitosti jako řecký dluh a migrační krize státy EU *rozdělují*. Co se ale týče ruské vojenské agrese proti suverénnímu státu, ta by naopak členské země měla *sjednotit*.

Je-li pravda, že v politice Rusové myslí dopředu jako šachisté, pak je Ukrajina jen prostředkem k dosažení jejich hlavního cíle. Tím je rozpad EU a rozbití jednotné fronty mezi evropskými demokraciemi a Spojenými státy. Proč? Autoritářské Rusko se potýká s téměř bezprecedentní demografickou krizí (v roce 1990 tam žilo 151 milionů obyvatel, letos je to jen 142 milionů), šestnáctiprocentní inflací, finančně strádá kvůli nízké ceně ropy ve světě a stěží představitelné koncentraci kapitálu: Putin, druhý nejbohatší muž v Evropě, a 110 oligarchů vlastní 35 procent ruského bohatství. Tohle Rusko proto nemůže dlouhodobě koexistovat se svobodným a prosperujícím Západem, aniž znovu zavře hranice svým vzdělaným a schopným lidem a otevře kriminály pro neposlušné.

Pokud se podaří ubránit jednotu EU a celého Západu, Putin utrpí strategickou porážku a jeho prohra na Ukrajině bude toho produktem. O budoucnosti Kyjeva se totiž rozhodne v Bruselu a hlavních městech členských států, zatímco Kyjev je lakmuskovým papírkem životaschopnosti EU. Dosadíme-li do této rovnice Prahu za Kyjev, Paříž za Brusel a Společnost národů za EU,

vracíme se do bolestného konce třicátých let. Ubránit ukrajinskou suverenitu znamená odmítnout přízrak Mnichova. Kde jinde by tomu měli rozumět, když ne v Praze?

POSLEDNÍ STALINOVA KOŘIST

Únorový převrat v roce 1948 zakotvil Československo v sovětském bloku a radikálně zintenzivnil studenou válku. Vzal Západu poslední naději na politické řešení krize se Sovětským svazem a prokázal, že k udržení rovnováhy v Evropě bude třeba znovu zbrojit. Berlínská krize, která na komunistické převzetí moci v Praze plyně navázala, už jen potvrdila, co napsal George Kennan: Stalin na mezinárodní scéně uznává jen dvě kategorie, totiž vazaly a nepřátele. Kdo se mu nechce vzdát, musí být připraven bojovat.

Tři týdny po puči promluvil o situaci prezident Harry Truman. Přečetl dlouhý seznam sovětských kolonií a varoval, že by brzo mohl být ještě delší. Apeloval proto na Kongres, aby uvolnil finance na Marshallův plán a na obranu. V ten samý den se v Bruselu setkali zástupci pěti evropských demokracií a rozhodli se uzavřít obranný pakt. K němu se o rok později přidaly Spojené státy a dalších šest zemí; v dubnu 1949 tak vzniklo NATO.

Souvislost mezi pražským únorem a militarizací studené války je archivně doložitelná. Kořeny tohoto vývoje vedou do roku 1944, kdy se ve Washingtonu skupina odborníků snažila dohodnout, podle čeho bude možno měřit sovětské chování v poválečné Evropě. Původní návrh zněl, že by takovým barometrem mělo být Polsko. Diplomát Charles Bohlen ale přesvědčivě argumentoval, že Polsko bylo už předem (tedy před Jaltou) ztraceno. Jediná země, řekl Bohlen, která má naději se osudu sovětské kolonie

vyhnout, je Československo. Prezident Beneš si Moskvu aktivně předcházel už delší dobu. A v prosinci 1943 se dokonce vzepřel Velké Británii a Spojeným státům a podepsal se Stalinem smlouvu o přátelství. Jestliže se Čechům podaří si po válce udržet suverenitu, řekl Bohlen, prokáže se, že mírové soužití se Stalinem je možné. Pokud by ale i Češi, kteří šli v usmiřování Moskvy tak daleko, jak to jen bylo možné, měli nakonec sdílet osud Polska, pak Washington bude nucen uzavřít, že koexistence s Moskvou je nemožná.

S názory diplomatů souhlasili analytici z OSS, americké zpravodajské služby, kteří dokonce Prahu viděli jako „středobod“ poválečného politického systému. „Díky svému postavení na mapě je Československo univerzálním klíčem k Evropě.“ Zpráva předpovídá, že se po válce země stane šachovnicí, na níž se odehraje zápas mezi Východem a Západem. Výsledek naznačí, jakým směrem se vydá zbytek Evropy. Odpověď na další směr vývoje dal únor 1948. Když v Praze estébáci a SNB obsadili kanceláře demokratických stran, byl tu důkaz, že Československo – navzdory své prosovětské politice – bylo na cestě do sovětského bloku.

Z hlediska Západu byl puč v Praze poslední pedagogickou příležitostí a varováním. Když v Praze komunisté zatočili se zbytky demokracie, pobočník guvernéra americké zóny v Německu řekl, že dalšímu roztahování „komunistického totalitarismu“ bude třeba zabránit všemi prostředky. A James Byrnes, nedávný americký zahraniční ministr, Moskvu varoval, aby nečinnost Západu v případě Československa nechápala jako *carte blanche* pro zbytek světa. Pokud by Kreml plánoval ohrozit další země včetně Francie a Itálie, Američané by se nespokojili s protestem. Následoval by čin.

Opatrný Stalin se rozhodl dál v tom směru neriskovat a zaměřil se na okraj strategické mapy. *Izvestija* nečekaně obvinila Švédsko

a Norsko, že by se v případě konfliktu mezi Moskvou a Západem dobrovolně staly „služebníky imperialistů“. Hned vzápětí se Kreml zaměřil na Finsko. Tamější komunisté pražskému puči otevřeně tleskali. Finsko už smlouvu o přátelství se Stalinem podepsalo a Moskva teď tlačila, aby se přidaly také Norsko a Švédsko.

Západ nezaváhal. Spojené státy vyslaly do oblasti námořní bitevní skupinu, která svou přítomností signalizovala, že Praha byla tím posledním korálkem, který si Moskva mohla navléknout na náhrdelník z porobených států. Tlak na Skandinávii najednou ustal. Norsko se stalo jedním ze zakládajících členů NATO, Švédsko si neutralitu ubránilo, a dokonce Finsko se kolonií Moskvy nestalo.

Předchozí příklady ilustrují, že Stalin nevstoupil do poválečného období s jasným plánem, který by se snažil realizovat za všech okolností. Spíš se zdá, že reakce protivníka testoval; zkoušel, kam se mu podaří dostat a za jakou cenu. Kde byl prostor, tam postoupil. Když narazil na odpor, vrátil se na výchozí místo.

Co z toho plyne pro události v poválečném Československu, které nakonec vedly k únoru? Velká část české veřejnosti se tradičně domnívá, že „nás západní velmoci Stalinovi prodaly“. Mělo se tak stát na schůzkách Spojenců v Teheránu a na Jaltě nebo když Churchill v říjnu 1944 sepsal se Stalinem neslavnou „procentní dohodu“. Ve skutečnosti se o politické orientaci Prahy na žádném z těchto setkání vůbec nejednalo a slovo „Československo“ na Churchillově seznamu není. Z toho důvodu američtí diplomaté a analytici z OSS brali Prahu jako místo, jehož ideologická orientace – na rozdíl od Polska a Maďarska – nebyla předem určena a bude se teprve postupně utvářet v soupeření mezi Washingtonem a Moskvou.

Únorový puč proto pro Západ, a hlavně pro Spojené státy znamenal významnou porážku. Dosvědčuje to například svědectví

Allena Dullese, ředitele CIA (1953–1961), člověka, který znal českou politickou scénu jako málokdo: s Benešem byli přátelé od Pařížské mírové konference roku 1919, potom za války v Londýně, a dokonce i po válce ho prezident přijal na Hradě. V roce 1955 si Dulles postěžoval, že v Praze Západ prohrál díky neschopným diplomatům a zpravodajským důstojníkům, kteří v poválečném Československu sloužili na americkém velvyslanectví. Ještě ostřejší názor měl Eugene V. Rostow, náměstek ministra zahraničních věcí. „Naše neschopnost zabránit komunistickému převratu v Československu roku 1948 byla jednou z nejzávažnějších chyb naší zahraniční politiky,“ napsal o dvacet let později. „Energická diplomacie v Praze v době, kdy Spojené státy ještě měly monopol na nukleární zbraně, mohla dokonce zabránit vzniku studené války.“

Dosud platný názor, že vítězství KSČ v poválečném Československu bylo nevyhnutelné, do veřejného mínění úspěšně vložili sami komunisté. Šířili lež, že Američané se nudili v Plzni, zatímco Praha čekala na pomoc, kterou přinesla až Rudá armáda. (Ve skutečnosti se Američané zastavili na základě ostré intervence ze strany sovětského velení.) Komunisté ale *sotto voce* šířili, že Prahu „dostali“ Rusové. Z hlediska zájmů KSČ byla tato fáma účinná. Vždyť bylo-li o budoucí komunistické identitě země rozhodnuto Stalinem, Rooseveltem a Churchillem, proč by se měli pragmatičtí Češi za demokracii jakkoli angažovat? Táhnout do předem prohrané války je českému charakteru naprosto cizí. Proto se ti s ambicemi drali do strany, zatímco ti slušní se do něčeho raději nemíchali.

Řekněme to ještě jednou: osud poválečného Československa nebyl v žádném případě určen předem. Nenávratně o něm rozhodl až samotný puč, i když po fiasku s Marshallovým plánem (léto 1947) byl politický trend k diktatuře už asi nezvratitelný. Z hlediska mezinárodního to mimo jiné ukazuje i to, že k prosinci 1945

ze země odešla všechna cizí vojska. Byl to vlastně zázrak. V létě toho roku totiž Moskva navrhla úplné stažení všech Američanů s tím, že Rudá armáda si naopak v zemi nechá 40 000 mužů. Beneš, demokratické strany a Washington plán odmítli a k překvapení všech tím věc skončila. Když ale prezident Truman začátkem listopadu 1945 vyzval Stalina ke stažení všech vojsk zároveň, odpověď přišla vzápětí: ano, psal generalissimus, zcela souhlasím. Načež Američané a Rudá armáda skutečně odpochoovali. Proč by se Stalin stahoval, kdyby mu Československo „patřilo“, jak se dosud tvrdí?

Ani domácí scéna nebyla tak nakloněna komunismu, jak tvrdí např. Milan Kundera, který prý vstoupil do strany, aby mohl být u „volantu dějin“ s tou „lepší polovičkou národa“. Všichni víme, jakou stopu zanechal v českých myslích Mnichov, Heydrich a sovětské vítězství v Berlíně. Když ale česká veřejnost přišla do styku s autentickou Rudou armádou, nadšení vyprchalo. Krádeže, znásilňování a vraždy dosáhly takové intenzity, že i komunisté žádali odchod Rudoarmějců z měst. „Kdo se jich zrovna nemusí bát,“ napsal americký diplomat, „musí je litovat.“ Hladoví a často opilí vojáci v otrhaných ruských uniformách skutečně budili děs a politování zároveň.

Pro všímavé Čechy včetně komunistů tohle nemohla být dobrá ukázka sovětského ráje. Strach ale po Rudé armádě zůstal a stále mocnější StB se od sovětských kolegů (ale i gestapa) naučila, jak s jeho pomocí veřejnost umlčet. Po válce zkoušeli sociologové zjišťovat názory veřejnosti. Často se ale vrátili s nepořízenou, protože s nimi nikdo nebyl ochoten mluvit: báli se. Někomu dotazníky připomínaly gestapo, jiní v tom viděli trik NKVD. Paříž, Londýn, ale i německá města se v letech 1946–1947 probouzela k životu. V Praze ale dál vládl dusný strach a nejistota, skoro jako za války. To vše hrálo do rukou stále obávanější KSČ.

Její popularita ale klesala. Dřív strana pro někoho mohla znamenat naději. Teď to byl zdroj moci a strachu z kožených kabátů StB. V zemi převládal oprávněný pocit, že kdo se komunistům vzepře, toho převálcují. Dokázali třeba i nepohodlného hrdinu odboje obvinít z kolaborace. A přesto bylo začátkem roku 1948 evidentní, že to komunisté začali u veřejnosti prohrávat. Gottwald slíbil, že strana ve volbách v roce 1948 získá 51 procent hlasů, Beneš ale odhadoval, že to bude jen 28–33; Vladimír Krajina předvídal, že KSČ získá 28 procent. Washington si myslel, že by KSČ získala asi 30 procent a americké velvyslanectví odhadovalo, že komunisty v Československu podporovalo asi 25 procent.

Takový pokles od triumfu v květnu 1946 nemohl Gottwald připustit. Navíc tehdy vrcholila aféra s atentáty na demokratické ministry a bylo stále jasnější, že viníky jsou komunisté včetně budoucího Gottwaldova zetě. Proto od konce roku 1947 už komunisté čekali na příležitost, jak demokratický systém zničit. Jedině bolševická diktatura mohla zabránit blamáži v příštích volbách. Když Gottwald oznámil Pražanům, že jeho strana získala absolutní moc, ozval se radostný potlesk davu. Když se ale lidé rozcházel, nadšení vyprchalo. Byli zmatení a smutní a vypadali tak, hlásilo americké velvyslanectví, „jako když do Prahy přijeli Němci v březnu 1939“.

„Únorové vítězství“, Gottwaldův *Machtergreifung*, bylo paradoxně útekem před zjištěním, že komunismus byl na cestě k porážce. Druhým paradoxem je, že když KSČ získala absolutní moc, stala se rázem bezbrannou hračkou v rukách Kremlu. Takový Gottwald ještě v roce 1946 něco znamenal. Po únoru to byl věchýtek, který se třásl, že ho Stalin popraví. Po svém „vítězství“ se dělnický prezident izoloval na Hradě, kde se ze strachu z NKVD/StB upil k smrti.